

VOJENSKÉ UDALOSTI V LUČENCI NA PRELOME ROKOV 1918/1919 A NESKÔR V POLITICKEJ REFLEXII ĽUDOVÍTA BAZOVSKÉHO

FERDINAND VRÁBEL

VRÁBEL, F.: The military events in Lučenec in turn of 1918/1919 and in later in political reflexion of Ludovít Bazovský. *Vojenská história*, 1, 14, 2010, pp. 33–51, Bratislava.

In his article the author deals with the military and war events in 1918/1919 and 1938 in the south-Slovak town Lučenec and the surroundings in connection with a controversial person of JUDr. Ludovít Bazovský. In the report we can find the quotations of some not –yet-discovered materials from the period immediately after the WWI, as well as from the first days of the invasion into the south Slovakia by the Hungarians after the Vienna arbitrage. These records show a complicated structure of the Bazovsky personality, who has for the Slovaks in Novohrad, in the time before the WWI up to the years of 1920/1921, a highly positive influence as a Slovak nationalist and supporter of spreading Slovak books.

Military History. Slovakia. 1918 -1938. Ludovít Bazovský – political personalities.

Cieľom štúdie je podať čiastkovú sondu o osobnosti JUDr. Ludovíta Bazovského na pozadí širších udalostí v regióne južného Slovenska – v Lučenci, zvlášť spätých s vojenským obsadzovaním územia Slovenska čs. jednotkami na prelome rokov 1918 a 1919, a potom aj v ďalších rokoch, a tak prispieť k osvetleniu jeho pôsobenia ako rozporuplného politika a človeka, ktorý často zásadne menil nielen svoje postoje a názory, ale aj celkové zameranie svojej činnosti – od postojov slovenského národovca, cez stúpenca československej vzájomnosti, neskôr rozhodného autonomistu až po škodlivú tajnú aj otvorenú spoluprácu s maďarskou iredentou a hortyovským Maďarskom.

Z kontextu vyššie uvedeného potom logicky vyplýva aj profilácia hodnotenia Ludovíta Bazovského od jednej krajnosti – bol to vlastenec a slovenský národovec, k druhej – bol to zradca národa, maďarský konfident, iredentista a revizionista, človek bez chrbtovej kosti. Jedni sa ho zastávajú, iní ho odsudzujú. Je to možno aj preto, že v jeho živote bolo viacero rôznych období a jeho postoje sa často menili spolu so zmenami politickej situácie či režimov v strednej Európe. Tieto zmeny sa odrážajú aj na zachovanom dokumentačnom a archívnom materiáli, v dobovej tlači v memoároch i v publikáciách historikov. Pred časom sa postavou Bazovského podrobnejšie zaoberal Roman Holec, ktorý stať o ňom nazval prí-

značne *V zákrutách politiky*.¹ Na rozdiel od Holeca autori Angelika Dončová a Pavol Martuliak sa Bazovského pokúšajú obhajovať.²

Aj keď sa v neskorších rokoch Bazovský priklonil na stranu skupiny renegátov požadujúcich a pripravujúcich pripojenie Slovenska k Maďarsku (dôkazy z maďarských archívov o tom zhromaždili už Juraj Fabian³, Martin Vietor⁴, Lóránt Tilkovszky⁵ a najnovšie Roman Holec), v roku 1909 to bol ešte slovenský národovec, ktorý nezištne podporoval tak šírenie slovenských kníh a časopisov, ako aj finančnými úvermi práve založenej Všeobecnej banky ú. s. slovenských podnikateľov a gazdov v Novohrade a okolí. Takisto svetlým momentom v Bazovského inak dosť nevyrovnanom, chaotickom a politicky nestálom (pre Slovákov raz prospešnom a inokedy zase veľmi škodlivom) verejnom pôsobení je jeho vystúpenie na obranu židovského obyvateľstva Maďarska v roku 1939 v období prípravy protižidovského zákonodarstva. Bazovský vtedy vydal brožúru, v ktorej sa vyslovil proti návrhu na zostrenie protižidovskej legislatívy v Maďarsku.⁶ Bol to vtedy zriedkavý postoj, ktorý si vyžadoval aj vysoký stupeň osobnej statočnosti.

Žiaľ, iné momenty v Bazovského živote a pôsobení – najmä jeho postoje v čase Mníchova, jeho činy po obsadení Lučenca horthyovským Maďarskom v neskorších rokoch, tieto pozitívne stránky u neho negovali. Pred prvou svetovou vojnou a počas nej však Bazovský patrilo ešte k takým slovenským národovcom, ktorí sa nebáli nielen otvorene sa hlásiť k svojmu slovenskému pôvodu a slovanskému presvedčeniu, ale pre to aj prakticky niečo robiť, napríklad aj vo forme podporovania a rozširovania slovenských kníh a časopisov v Lučenci a okolí. Takúto činnosť, akokoľvek ju uhorské úrady vnímali negatívne, umožňoval teoreticky dokonca aj národnostný zákon. Z tohto pohľadu naozaj len ťažko možno akceptovať tvrdenie Józsefa Puntigána, že „*lučenský vlastenci spísali proti nemu petíciu a žiadali občanov, aby s ním prerušili všetky styky*“.⁷ V skutočnosti to bolo trochu inak a svedčia o tom

-
- 1 HOLEC, R.: V zákrutách politiky. In: *Zabudnuté osudy. 10 životných príbehov z novodobých slovenských dejín*. Martin : Matica slovenská, 2001, s. 104-133, najmä s. 104-105, 119, 126, 132-133. JUDr. Ľudovít Bazovský (22.7.1872 Závada – 10.12.1958 Ľubochňa) vyštudoval právo v Budapešti, potom pôsobil zväčša v Lučenci ako advokát a podnikateľ vo finančníctve. Ešte ako študent začal v Budapešti spolupracovať so sociálnymi demokratmi. Publikoval v robotníckej tlači a najmä v Národných novinách; v čase, keď vykonával funkciu župana aj v pražských denníkoch. Bol významným členom Slovenskej národnej strany, členom jej výkonného výboru, a 30. októbra 1918 sa zúčastnil v Turčianskom Sv. Martine na zhromaždení, ktoré prijalo Deklaráciu slovenského národa. V novembri 1918 založil v Lučenci Hornonovhradskú SNR a stal sa jej predsedom. V rokoch 1918 – 1919 bol členom Revolučného Národného zhromaždenia, a v rokoch 1919 – 1921 novohradským županom. Neskôr sa priklonil k autonomistom a tajne začal spolupracovať s maďarskou stranou. Po Viedenskej arbitráži sa dal plne do služieb horthyovského Maďarska.
 - 2 DONČOVÁ, A.: Ľudovít Bazovský – prvý slovenský novohradský župan. In: *Annales historiae Presovienses*, ročník 6, 2006, s. 362-372. Táže. Osobnosť a aktivity JUDr. Ľudovíta Bazovského (1872 – 1958). In: *Rod Bazovských v Novohrade*. Zborník z historickej konferencie Dni A. H. Škultétyho. Veľký Krtíš 2007, s. 21-43, MARTULIAK, P. JUDr. Ľudovít Bazovský a Hornonovhradská slovenská národná rada v čase vzniku ČSR. Tamže, s. 44-50. Hoci Dončová podáva v štúdiu aj prierez Bazovského celým životom a pôsobením, vyhla sa sporným momentom – nespomína napríklad ani jeho pôsobenie ako konfidenta horthyovskej vlády, ani to, že po Viedenskej arbitráži pracoval istý čas aj na maďarskom ministerstve pre národnosti v Budapešti. DONČOVÁ, ref. 2, s. 364.
 - 3 FABIAN, J.: *Svätoštefanské tiene*. Bratislava 1966, s. 35.
 - 4 VIETOR, M.: *Dejiny okupácie južného Slovenska v rokoch 1938 – 1945*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1968, s. 64 a pozn. č. 57 na s. 391-392.
 - 5 TILKOVSKÝ, L.: *Južné Slovensko v rokoch 1938 – 1945*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1971, s. 32-33.
 - 6 BAZOVSKÝ, L.: *Egy szlovák politikus észrevételei a zsidótörvényjavaslathoz*. Budapest 1939. HOLEC, ref. 1, s. 129.
 - 7 PUNTIGÁN, J. a spol.: *Losonc. Lučenec*. Filakovo : Vydavateľstvo Plectrum, 2007, medailón Bazovský na priloženom CD ako súčasť knihy.

zápisnice mestského zastupiteľstva v Lučenci, napríklad aj uznesenie číslo 88 z marca 1909.⁸ Mestské zastupiteľstvo z vlastnej iniciatívy Bazovského ako svojho člena jednohlasne „bi-lagovalo“ za jeho „*drzú a nepriateľskú panslávsku činnosť*“ smerujúcu vraj proti milovanej vlasti a súčasne vyslovilo ľútosť nad tým, že nemá právne prostriedky na to, aby ho vylúčilo zo svojho streda. Zastupiteľstvo však vyslovilo nádej, že ho Bazovský ušetrí aspoň svojej prítomnosti na jeho zasadaniach. Hľa, jasný príklad uplatňovania spomínaného uhorského národnostného zákona v praxi. Šírenie slovenských kníh a časopisov bolo podľa lučenských „vlastencov“ nepriateľskou činnosťou, alebo – ako to v tejto súvislosti napísal v miestnych novinách *Losonc és Vidéke* angažovaný publicista Jenő Herczeg – „*novou ranou na tele Madarov*“. Ten istý novinár požadoval od vlády, aby zakročila proti každému, kto sa opováži povedať, že je Slováč, atď. Puntigán vôbec nespomína, že Bazovskému a jeho rodine mnohí obchodníci odmietali predávať svoj tovar, alebo, že sa jeho dom stal viackrát terčom útokov, pri ktorých mu kameňmi porozbýjali okná a nevyberavým útokom boli vystavené aj jeho deti. Zato autor nezabudol na azda najväčší Bazovského „*hriech*“ – že totiž zoskupil okolo seba slovenskú inteligenciu a Slovákov z celého okolia a spolu potom docielili, že Lučenec sa „*dostal na neskôr vyznačenej hranici na severnú časť*“.⁹ Toto je neadekvátne tvrdenie, pretože Bazovský nemohol hrať žiadnu významnejšiu úlohu v tom, ako sa budú utvárať československo (slovensko)-maďarské hranice v novembri a na začiatku decembra 1918, keď bola situácia v oblasti Novohradu značne neprehľadná. O 2. demarkačnej línii tzv. Pichonovej z 24. decembra 1918 (1. demarkačná línia prebiehala na základe predbežnej budapeštianskej dohody Hodža – Bartha severnejšie po línii Devín – Pezinok – Šenkvice – Galanta – Sereď (Tešedíkovo) – Nové Zámky – Vráble – Kozárovce – Bátorovce – Hontianske Nemce – severne od Lučenca – Rim. Soboty, Rožňavy až k Margecanom a ďalej k Sečovciam, Trebišovu, cez Sobrance, Vihorlat a Humenné až k hraniciam Poľska), ktorá na Dunaji a Iplí prebiehala zhruba po línii, na ktorej sa neskôr ustálili definitívne čs.-maďarské hranice a ďalej od Rim. Soboty takmer v priamej línii južne od Trebišova až po Užhorod), a podľa ktorej Lučenec pripadol ČSR, sa rozhodovalo v Paríži, a nie v Budapešti, ako sa to snaží vykresliť nielen Bazovský, ale aj Puntigán.¹⁰

O zložitých pomeroch v Lučenci svedčí aj Bazovského zatknutie maďarskou gardou a následne jeho prepustenie ešte v ten istý deň. Ostatne popri Hornonovohradskej Slovenskej národnej rade pôsobila aj v Lučenci, podobne ako na iných miestach na Slovensku nielen Maďarská národná rada,¹¹ ale podľa pokynov Károlyiho vlády aj už spomenutá maďarská

8 Štátny archív Banská Bystrica, pobočka v Lučenci (ďalej ŠABB-LU), f. Lučenec, mesto so zriadeným magistrátom 1815 – 1922, inv. č. 44, Mestské zastupiteľstvo, zápisnice mestského zastupiteľstva 1909.

9 PUNTIGÁN, ref. 7, Bazovský, CD. O tom, že vytváranie československo-maďarských hraníc, dnes južných hraníc Slovenska, nebol ani zďaleka taký jednoduchý proces, aby to v oblasti Novohradu mohol nejako ovplyvniť práve Bazovský, je dnes už dostatok literatúry. Pozri napr.: HRONSKÝ, M.: Hlavné politicko-diplomatické a vojenské dispozície pri utváraní hraníc Slovenska v rokoch 1918 – 1919 /prvá časť/. In: *Vojenská história*, roč. 2, 1998, č. 3, s. 29-46. Druhá časť. In: *Vojenská história*, roč. 5, 2001, č. 2, s. 20-39. Tenže. Vznik Česko-Slovenska. Vojenské obsadzovanie územia Slovenska a utváranie jeho hraníc (1918 – 1920). In: PEKŇÍK, M. a kol.: *Pohľady na slovenskú politiku. Geopolitika – Slovenské národné rady – Československizmus*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV 2000, s. 112-133. Tenže. K úlohe francúzskej vojenskej misie v bojoch na Slovensku a pri utváraní hraníc Slovenska v roku 1919. In: *Česko-slovenská historická ročenka 2000*. Brno 2000, s. 211-228. Práve v oblasti Novohradu – pri Šiatoroši a Somoskújfalu sa definitívna podoba hraníc ustálila až v roku 1923 v rámci sprostredkovania Spoločnosti národov.

10 PUNTIGÁN, ref. 7, Bazovský, CD.

11 Maďarská národná rada (MNR) v Lučenci aj mestské zastupiteľstvo sa ostro vyslovovali proti začleneniu Lučenca do ČSR a spočiatku boli aj proti obsadeniu mesta československým vojskom. Až neskôr sa priklonili k názoru, že pre zásobovanie obyvateľstva a zabránenie výtržnostiam by bolo lepšie, keby mesto čs. jednotky obsadili. MNR sa usilovala aj obmedziť vplyv Hornonovohradskej SNR, aj keď spočiatku celkom pokrytecky

národná garda a občianska stráž.¹² To mu však neskôr nezabránilo v tom, aby si obsadenie Lučenca asistenčnou stotinou vysokomýtskeho 30. pešieho pluku, vedenou nadporučikom Josefom Ejemom, nepripisoval ako vlastnú zásluhu.

Situácia na Slovensku bola po vzniku Československa 28. októbra 1918 veľmi zložitá. V prvých novembrových týždňoch dochádzalo k živelným akciám najmä na západnom Slovensku. Od 25. novembra malo zabezpečiť obsadenie Slovenska nové velenie čs. vojska na Slovensku na čele s plukovníkom Františkom Schöblom so sídlom v Uherskom Hradišti. Postupne sa podarilo upevniť organizáciu aj velenie čs. vojska. Obsadzovanie slovenského územia výraznejšie pokročilo, keď sa na Slovensko presunuli čs. légie z Talianska. Podľa rozkazu hlavného veliteľa čs. vojsk generála Luigiho Piccioneho z 26. decembra 1918 malo vojsko obsadiť demarkačnú líniu. Konkrétny spôsob vykonania tejto úlohy ponechal Piccione na veliteľov divízií. Lučenský úsek mal obsadiť 34. pluk s hlavnými bodmi Šahy – Lučenec až po obec Pincinú severovýchodne od Lučenca smerom na Rimavskú Sobotu.¹³

V rámci bojov o Slovensko sa v rokoch 1918 – 1919 odohralo aj veľa zaujímavých príhod a niekedy kuriózných, ba až smiešnych epizód. Jedným z najpodivnejších príbehov vtedajších čias sú povesti o „čiernom“ vojsku na Slovensku, o akýchsi ľudožrútoch – Senegalcoch. Ako táto legenda vznikla, vysvetlil vo svojich *Pamätiach*¹⁴ legionár a neskorší armádny generál Josef Šnejdárak.

Šnejdárak, hrdina bojov o Těšínsko v januári 1919, sa neskôr presunul na Slovensko, kde sa ako plukovník stal veliteľom 2. divízie čs. vojsk pod najvyšším velením francúzskeho generála Mauricea Césara Josepha Pellého. Urputné boje s Maďarmi prebiehali v júni 1919 najmä v oblasti Zvolena, ale aj inde. Šnejdárak uvádza, že títo „*Senegalcí*“ neboli nikto iní „*len chlapi z Prahy, hlavne z Vršovíc*“.¹⁵ Zvesti o černochoch v radoch československých vojakov vznikli v spojitosti so Šnejdárkovou povestou z čias jeho pôsobenia vo francúzskej Cudzineckej légii a z úspešných bojov v Afrike. Veď aj bol francúzskym štátnym občanom. Pri jednej zrážke s červenými vojakmi Bélu Kuna pri Zvolene obklúčil Šnejdárak maďarský oddiel a zatlačil ho až k Hronu na taký malý priestor, že sa do vody hádzali aj neplavci. „*Vyťahovali sme ich z vody a pýtali sa, prečo to robia, veď by predsa mali byť radi, že sa dostanú do zajatia poriadnej regulárnej armády*“, píše Šnejdárak. Odpoveďou bolo, že majú strach, lebo veliteľom Čechov je vraj Neger – „ľudožrút“. Vysvitlo, že poplašná Šnejdárkova taktika mala asi úspech. Veď predtým dal pokyn, aby si nejaké dve skupinky (spolu asi stovka) vojakov obliekli pláténé uniformy, začiernili tváre, nasadili na hlavy turbany, ktoré nemusia byť ani veľmi čisté a ukazovali sa na perónoch v rôznych častiach Slovenska od Košíc až po Žilinu. Veď maďarskí špióni sa už postarajú, aby sa o nich Budapešť dozvedela... Tak aj bolo a výsledok sa ukázal už čoskoro v bojoch pri Zvolene. Títo Šnejdárkovi údajní černosi sa vynorili až niekedy na jar 1919, keď pri Zvolene, Leviciach i na iných miestach južného a východného Slovenska išlo už naozaj do tuhého, ale ešte predtým bola vraj – aspoň podľa tvrdenia Bazovského – o nich reč aj v súvislosti s obsadením Lučenca 3. januára 1919. Keď-

uvítala jej utvorenie a vyslovila nádej, že obe národné rady budú spolupracovať v záujme obyvateľstva. ŠABB-LU, f. Lučenec, mesto so zriadeným magistrátom 1815 – 1922, inv. č. 52, zápisnice Výkonného výboru MNR č. 288, 290, 291.

12 HRONSKÝ, M. – KRIVÁ, A. – ČAPLOVIČ, M.: *Vojenské dejiny Slovenska. Diel IV 1914 – 1939*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 1996, s. 91.

13 Tamže, s. 101-109.

14 ŠNEJDÁREK, J.: *Pochoduj, nebo zemři!* Praha : Elka Press, 1994, Druhé vydání, s. 198-199.

15 Tamže.

že však ide najpravdepodobnejšie o neskorší výmysel Ludovíta Bazovského, chcel by som sa pri tejto otázke trochu pristaviť a zhrnúť známe fakty.

* * *

Centrum slovenskej časti Novohradu dobyli – lepšie povedané obsadili – vojaci 30. pešieho pluku z východočeského Vysokého Mýta v dôsledku kuriózneho akcie v noci z 2. na 3. januára¹⁶ 1919 pod velením nadporučíka Josefa Ejema. Vysokomýtska asistenčná stotina (bolo to necelých 200 mužov, medzi nimi aj príslušníci Sokolskej roty z mesta Jaroměř) obsadila Lučenec proti vôli a bez vedomia veliteľa majora Poráka bez boja, využijúc noc a moment prekvapenia. Podľa svedectva lučenského hoteliéra Jozefa Nosála bola lučenská posádka na prelome rokov 1918/1919 (25. peší honvédsky pluk, okrem neho boli v Lučenci aj delostrelci – 16. pluk) v úplnom rozklade. Maďarskí vojaci odvážali z mesta zásoby, na uliciach sa strieľalo ostrými nábojmi vo dne aj v noci až do 2. – 3. hod. Ako to dokladá obyvateľ Lučenca Branislav Viest, 2. januára bolo v kraji zlé počasie a hmlisto. Ejemova jednotka sa vo Zvolene po skupinkách ukradomky presúvala na železničnú stanicu, ale samotný Ejem a ďalší dôstojníci zasvätení do pripravovanej akcie, popíjali s majorom Porákom, najprv v kaviarni a potom v jeho byte (autenticky to opísal vo svojom rukopise aj účastník akcie, dôstojník František Kadavý), až kým ho úplne „nezneschopnili“ a potom neuložili do postele. Nadporučík Ejem si bol taký istý svojím úspechom, že o dobytí Lučenca poslal ešte zo Zvolena telegram spisovateľovi Aloisovi Jiráskovi do Hronova.¹⁷ Ejem bol pôvodným povolaním učiteľ, rodom z obce Radotín (dnes súčasť Prahy ako mestská časť Praha 16), a v telegrame narážal tým, že „*Lučenec po létech opět dobyt*“ na Jiráskov román *Bitka pri Lučenci*, známy a obľúbený nielen v Čechách, ale aj na Slovensku, a ktorej ústrednou epizódou je bitka pri Lučenci, kde 7. septembra 1451 hajtmán českých bratříkov Ján Jiskra z Brandýsa¹⁸ porazil vojská uhorského gubernátora Jánoša Hunyadyho.¹⁹ Jiráskova trilógia s mnohovravným názvom *Bratstvo* bola v Čechách aj na Slovensku veľmi známa a hojne čítaná. Na udalosť (tzn. bitku pri Lučenci z roku 1451) koncom 19. a začiatkom 20. storočia upozorňovali politici i kultúrni pracovníci, spomínali ju historici i vlastivední nadšenci a v Čechách učili o nej učiteľia. V tom období bolo aj z politických dôvodov vhodné upozorňovať na styč-

16 V časti doterajšej literatúry, napríklad JEŽEK, Z.: *Boj o Slovensko v letech 1918–1919*. Praha 1928 a inde sa omylom nesprávne udávajú dátumy obsadenia Lučenca ako 5. alebo 6. január 1919. Nepresne o tom píše aj inak dobre informovaný POLÍVKA, V.: *Lučenec a kraj Novohradský*. Banská Bystrica : Telocvičná jednotka Sokol Lučenec, 1928, s. 65. Podrobnejšie o tom pozri HRONSKÝ, M.: K otázke účasti slovenských dobrovoľníkov na obsadzovaní Slovenska československým vojskom (november 1918 – marec 1919). In: *Historický časopis*, roč. 20, 1972, č. 4, s. 544. Z viacerých prác M. Hronského pozri k tomu aj: Priebeh vojenského obsadzovania Slovenska československým vojskom od novembra 1918 do januára 1919. In: *Historický časopis*, roč. 32, 1984, č. 5, s. 736, 752. Tenže. Priebeh vojenského konfliktu ČSR s Maďarskom roku 1919. In: *Historický časopis*, roč. 41, 1993, č. 5-6, s. 583-621. Podľa spomienok priamych účastníkov akcie bolo mesto obsadené v noci z 2. na 3. januára. Pozri: *Třicátníci. Sborník prací k desátému výročí bojů pěšího pluku 30 Aloise Jiráka*, Vysoké Mýto 1929, s. 88-90 a spomienku priameho účastníka akcie Františka Kadavého: „...z nich 12 přepadlo nádražní posádku v síle asi 20ti mužů, vše se dělo v největším tichu takže v 5-ti minutách bylo nádraží našimi obsazeno, bez jediné rány... do radnice jsme vnikli bez nejmenšího šramotu, takže požární hotovost hasičská, která konala službu v přízemí, netušila, že za dveřmi stojí Čechoslováci. Já jsem slušně zatukal a vejda dovnitř přál jsem jim dobrého rána s pistolí v levé a granátém v pravé ruce...“ In: Zvoleň. Vzpomínka na obsazení Lučence sepsaná přímým účastníkem Františkem Kadavým. Kópia uložená v Regionálnom múzeu vo Vysokom Mýte. JUNEK, J.: *Vysokomýtský 30. pěší pluk v bojích o Slovensko v letech 1918–1919*. Vysoké Mýto : Regionální Muzeum ve Vysokém Mýte, 2003, s. 19.

17 JIRÁSEK, ref. 16, s. 5.

18 OSLANSKÝ, F. Ján Jiskra z Brandýsa a Slovensko. In: *Historické štúdie*, roč. 36, 1995, s. 49- 66.

19 POLÍVKA, V.: Stručný nástin historie města Lučenec. Bitva u Lučence (podle A. Jiráka). In: *Věstník Sokolskej župy Pohronskej „Detvan“*, č. 10 – 11. Banská Bystrica 1922, s. 10-11, 135-142. Tenže, ref. 15, s. 45-50.

né body v dejinách Čechov a Slovákov, a epocha bratříkov i regióny Gemeru i Novohradu boli z tohto hľadiska veľmi vhodné. Nie je vôbec náhoda, že neďaleko Lučenca je maličká dedinka Praha, ktorú s veľkou pravdepodobnosťou založili asi Jiskrovi bojovníci.²⁰ Celkom inak k tomu pristupujú mnohí maďarskí autori, ktorí sa snažia túto tradíciu tendenčne popierať alebo aspoň nivelizovať. Poukazujú len na plienenie a rabovanie mesta a jeho okolia bratříkmi v 15. storočí a obsadenie mesta československými vojakmi v roku 1919 označujú najčastejšie za „katastrofu“, „nešťastie“ alebo „okupáciu“.²¹ Celkom inak to, samozrejme, vnímali Slováci a Česi:

„Prirodzene, že po prevrate, najmä od jari 1919, nastával nádejný, vykriesený život národný. Prvým republikánskym prvkom bolo vojsko; najmä na prvé vojsko z Vysokého Mýta vedene ndp. Ejemom dosiaľ sú zachované krásne spomienky. Za vojskom prišli úradníci, preberali opustené a prázdne úrady po Maďaroch... prichádzali prví učitelia, lebo školy slovenské v Lučenci, ako aj v iných mestách a dedinách museli budovať od základu... Založila sa škola ľudová a meštianska... Otvorené boli aj pobočky slovenské pri gymnáziu – otvorený bol aj slovenský učiteľský ústav... Z túhy po spolkovom živote vznikol prvý spolok: Československá Beseda... vznikli nové spolky: Sokol, Slovenská Matica, Živena, Československý Červený kríž, Spevokol Novohrad, atď.“²² V meste začal čoskoro pôsobiť aj Okresný osvetový zbor, ktorý organizoval rôzne vzdelávacie akcie a prednášky pre verejnosť. Najväčšie zásluhy si však získal budovaním siete ľudových knižníc v mestách a obciach Novohradského regiónu. Maďarské školy fungovali ďalej, pribudli k nim však aj školy slovenské. Ak sa otvárajú nové školy, asi ťažko možno hovoriť o stagnácii, či dokonca úpadku. Povojnová hospodárska kríza postihla nielen Lučenec, ale aj ďalšie mestá. Lučenec však tým trpel viac nielen preto, že mal predtým úzke väzby s maďarským územím a dokonca s Budapešťou, ale hlavne preto, lebo výroba viacerých podnikov v meste sa zameriavala na zbrojársky priemysel, resp. dodávky pre armádu (vojenské súkno a uniformy, kožené polotvary pre obuv), a po skončení vojny v nich musel, prirodzene, nastať útlm.

* * *

Vráťme sa k vojenským udalostiam. Súprava sa s Ejemovou stotinou dala vo Zvolene do pohybu smerom na Lučenec o jednej hodine v noci z 2. na 3. januára 1919. Vlak išiel pomaly od stanice k stanici a všade zanechával pri telegrafe po dvoch mužoch, aby železniční úradníci (všetko pravdepodobne Maďari alebo maďaróni) nemohli do Lučenca telefonovať. Na stanici Lovinobaňa prinútili službukonajúceho úradníka, aby zatelefonoval do Lučenca, že zo Zvolena ide do Lučenca vlak údajne s utečencami do Budapešti. Železničné spojenie medzi Zvolenom a Lučencom bolo už od 20. decembra 1918 prerušené, a vlaky medzi obooma mestami už normálne nepremávali. Vlak sa zastavil niekde za Tomášovcami, asi jeden kilometer pred Lučencom, a predsunutá čata ticho postupovala smerom k železničnej stani-

20 Podrobnejšie o tom pozri: VRÁBEL, F.: *Telegram do Hronova*. Referát prednesený na masarykovskom seminári v Hodonine 11. novembra 2008. Zborník príspevkov je v tlači.

21 Tak napríklad SCHERER, L.: *Losonc – egy magyar város – rövid története*. Losonc 1943, alebo ÉGER, Gy.: *Losonc demográfiai, etnikai, felekezeti képe és társadalom szerkezete*. In: *Fejezetek Losonc történetéből*. (Zost. a red. VIGH, K.), Pozsony: Kalligram, 2000, s. 31-52, 45. Podľa autora po obsadení Lučenca československým vojskom sa dynamický spoločenský a hospodársky rozvoj mesta prerušil: „Az impériumváltását követően Losonc társadalmi és gazdasági fejlődésének lendülete megtört.“ Takto jednostranne to nemožno hodnotiť ani z čisto maďarského stanoviska, pretože mesto sa aj naďalej kultúrne zdarne vyvíjalo, o čom svedčia maďarské školy (teologický ústav kalvínov), osvetové zariadenia, spolky a najmä maďarská tlač, medzi ktorou mal vynikajúcu úroveň najmä školský časopis *Mi Lapunk*. Jeho význam a úroveň maďarská literárna história aj dnes vysoko hodnotí.

22 POLÍVKA, ref. 16, s. 66-67.

ci, kde bez jediného výstrelu odzbrojila maďarskú stráž a zmocnila sa štyroch tamojších rozostavených guľometov. Potom prišla na stanicu aj súprava s ostatnými vojakmi. Ejem vydal rozkaz, že ráno o 7. hod. chce, aby mu na námestí podali hlásenie o obsadení mesta. Potom rozdelil jednotku na niekoľko skupín, ktoré mali postupne obsadiť radnicu (ukoristené ďalšie štyri guľomety), a ďalšie dôležité objekty v meste. Ejem prideliť ku každej svojej jednotke jedného maďarského vojaka, ktorý im mal robiť sprievodcu a ukazovať cestu k jednotlivým objektom v meste. Česko-slovenskí vojaci postupne obsadili poštu, radnicu, daňový úrad a kasárne. Jediného strážiaceho vojaka v kasárňach odzbrojili bez najmenšieho hluku, na chodbách ubikácií pobrali všetky tam uložené zbrane a potom ako „budíček“ hodili na dvor zopár granátov... Prekvapenie bolo dokonalé. Ejemova jednotka ukoristila v Lučenci 38 guľometov, 1 200 pušiek, 21 poľných kuchyní, 100 debien s nábojmi, reflektory, telefóny, kone, 10 vagónov s čistou vlnou a ďalší materiál. Bolo to tým cennejšie, že v tom období a ešte aj v neskorších mesiacoch trpeli československé jednotky nedostatkom zbraní a munície. Ráno o 7 hod. 3. januára 1919 na námestí pred kalvínskym kostolom podával nadporučíkovi Ejemovi hlásenie poručík Leopold Adamec s tým, že celé mesto je obsadené. Potom Ejem a ďalší českí dôstojníci hlásili predsedovi Hornonovohradskej Slovenskej národnej rady Dr. Ludovítovi Bazovskému, že Lučenec je v rukách československého vojska.

Následne bolo v Lučenci vyhlásené stanné právo a rozkaz do 12. hod. odovzdať všetky zbrane. O 9. hod. sa Ejem²³ odhodlal zavolať do Zvolena aj svojho veliteľa majora Poráka, ktorý sa už z „únavy“ predchádzajúceho večera zrejme vyspal a hlásil mu, že Lučenec je obsadený. Potom s Porákom telefonicky hovoril aj Bazovský. A na scéne sa opäť objavili „čierne“ vojaci. Bazovský údajne Porákovi povedal, že v Lučenci je pokoj, a že sem netreba posieľať ďalšie posily, najmä nie „čierne vojsko“. Pri telefonickom rozhovore boli prítomní aj viacerí maďarskí predstavitelia mesta, a tieto slová mali byť adresované hlavne im. Podľa Bazovského vyjadrenia, vraj generál chcel zo Zvolena poslať černochove, ale on ako predstaviteľ tamojšej SNR si to nežiada, len treba zachovať pokoj a odovzdať zbrane. Tak sa aj stalo a o 13. hodine 3. januára boli československí vojaci v Lučenci pánmi situácie.

* * *

Zdá sa, že Bazovský si v spomienkach na obsadenie Lučenca (napísal ich až v roku 1929, teda až desať rokov po týchto udalostiach) trochu zaimprovizoval, aby vyzdvihol aj svoje zásluhy. Tieto svoje vyjadrenia napísal pre slávnostný zborník jubilujúceho vysokomýtskeho pluku „*Třicátníci*“. Jednotka neskôr dostala aj čestný názov 30. pluk Jiráskov, veď obsadenie Lučenca sa stalo jedným z najslávnejších činov vysokomýtskeho streleckého pluku č. 30. Dňa 31. októbra 1923 bol vtedy už kapitán Ejem za tento čin vyznamenaný vo Vysokom Mýte krížom Čestnej légie, ktorým ho dekoroval osobne vtedajší náčelník hlavného štábu čs. armády generál Eugène Désiré Antoine Mittelhauser.

Začiatkom januára 1919 však Bazovský nemohol mať vedomosť o tom, že by v československom vojsku mohli byť aj nejakí „černosi – ludožrúti“. Ako som uviedol vyššie, na túto myšlienku prišiel Šnejdárka až o niekoľko mesiacov neskôr. Opäť to zrejme možno pripísať Bazovskému labilnému a nečestnému charakteru, tak, ako nás s ním oboznamujú v prácach napríklad Juraj Fabian, Martin Vietor, Lóránt Tilkovszky a Roman Holec, ale najmä listin-

23 Na prvý výročný deň obsadenia Lučenca, 3. januára 1920, bola jedna z ulíc Lučenca premenovaná na Ejemovu. Na slávnosti sa zúčastnil aj Ejem, ktorému odovzdali diplom o menovaní za čestného občana mesta, v ktorom sa okrem iného uvádzalo: „Dňa 3. januára 1919 o 4. hod. ráno vtiahol si Ty, brat náš, so svojou stotinou víťazne do Lučenca a odzbrojil si do 2 000 mužov a 300 dôstojníkov maďarskej armády...“ Pozri zborník *Třicátníci*, ref. 16, s. 90.

né dôkazy či už v slovenských alebo maďarských archívoch. Bazovského tvrdo kritizuje predovšetkým Fabian, ktorý spomína jeho neskoršie subvencovanie maďarskou horthyovskou vládou – a aj vysvetľuje, ako sa asi zo slovenského národovca prenasledovaného uhorskými úradmi, potom aktívneho slovenského činiteľa v čase prevratu a neskôr aj novohradského župana²⁴, stal renegát, stúpenec opätovného pripojenia Slovenska k Maďarsku, ba aj tajný informátor a agent s krycím menom „Zsupán“²⁵. Fabian v roku 1966 vyslovil názor, že Bazovského k týmto politickým saltám priviedli jeho morálne poklesky a finančné aféry, ktoré svojho času vzbudili veľký rozruch, morálne ho popravili, diskvalifikovali v očiach slovenskej verejnosti a vyradili z politického života.²⁶ Ale Bazovského morálny prepád nastal až v neskôr, v tridsiatych rokoch.

On sám, ani nikto iný v Lučenci, nemohol začiatkom januára 1919²⁷ nič ani len tušiť o „černochoch“ v československom vojsku. Je nesporné, že mýtus o týchto vojakoch sa spája práve so Šnejdárkom. On vtedy bojoval na Těšínsku, na Slovensko prišiel až neskôr, čo vyvracia Bazovského vystatovanie sa, či už v spomínanom zborníku *Třicátníci* z roku 1929, alebo aj v liste Jozefovi Škultétymu 11. júla 1932: „V Lučenci bolo na tisíce dobre vyzbrojeného vojska, keď som previedol, že zo Zvolena došlych asi 250 českých „zobieraných vojakov“ obsadilo Lučenec, pričom Som ja presvedčil obecnosť a maďarské vojsko, že na tisíce československých legionárov nastupuje na Lučenec.“ Pritom ešte v decembri 1918 bol Bazovský stúpencom slovensko-maďarskej federácie,²⁸ ale už 3. januára 1919, ako udával, sa pričínil o obsadenie Lučenca československým vojskom. Pravda, vydal o tom svedectvo až v roku 1929, resp. v roku 1932, keď bolo predbežne už všetko jasné. Obsadenie Lučenca v noci z 2. na 3. januára 1919 pripravil so svojimi druhmi Ejem v kurióznnej, tajne naplánovanej a s nikým nekoordinovanej operácii. O tejto akcii Bazovský mohol byť ťažko vopred informovaný. Veď inak by hádam bol našich vojakov nadšene vítal už niekde na železničnej stanici. Každá samochvála sa však skôr-neskôr prezradí sama. Tak to bolo aj v tomto Bazovského prípade, keď sa vystatoval s černochochmi na Slovensku. Už na jeseň 1938 Bazovský²⁹ podal presvedčivý dôkaz, ako to skutočne so Slovenskom myslel a jeho začlenením do ČSR, keď sa otvorene pridal na stranu iredenty a on aj jeho syn Ján vo vojnových rokoch spolupracoval s maďarskými okupačnými úradmi, čím poprel všetku svoju národoveckú činnosť z predprevratového obdobia i v prvých rokoch existencie ČSR.

Bazovský odstúpil z funkcie novohradského župana 5. marca 1920, pričom minister Šro-

24 „Dr. Ludevít Bazovský, zať pi Fajnorovej, stal sa prvým slovenským županom bývalého Novohradu; z potupovaného slovenského pravotára a národného obrancu slovenského cez noc bol postavený na čelo všetkej politickej moci v Novohrade. Maďari tľpli, lebo mnoho zlého spravili nielen Bazovskému, ale aj iným Slovákom. Čakali odvetu...“ POLÍVKA, ref. 16, s. 65.

25 TILKOVSKI, ref. 5, s. 32-33.

26 Keď bol Bazovský županom, mal sa údajne dopustiť rôznych finančných machinácií, ktoré mu vraj vyniesli niekoľko miliónov. Pozri článok: Bazovský. In: *Slovenský denník*, roč. 5, č. 167, 27. 7. 1922, s. 1.

27 Lučenec bol obsadený československým vojskom 3. januára 1919. Bazovský vtedy vykonával funkciu predsedu Hornonovhradskej Slovenskej národnej rady a novohradským županom sa stal o niekoľko dní neskôr. Pozri článok Nový župan. In: *Slovenský denník*, roč. 2, č. 5, 8. januára 1919, s. 2.

28 HOLEC, ref. 1, s. 119.

29 Obzvlášť nechutné sú Bazovského vyjadrenia v jeho memorande maďarskej vláde o tom, že Maďarsko sa malo v čase Mníchova rozhodne postaviť na stranu Hitlera a v dôsledku toho – Slovensko by bolo patrilo už dávno pod Budapešť. „Smrteľne vážne záležitosti v strednej Európe bude diktovať Hitler“ – preto je z hľadiska úsilia Maďarska o revíziu Trianonu – najsúrnejšia úloha (zdôraznil Bazovský) – „okamžite a čo v najširšej miere sa reorientovať na Nemecko, na hitlerizmus“. Budapešť podľa neho v septembri 1938 premárnila veľkú príležitosť a „Keby sa bola vtedy otvorene prejavila, že pomaširuje spolu s Nemcami, dnes by už patrilo Slovensko k Maďarsku!“ TILKOVSKI, ref. 5, s. 35-36.

bár jeho už opakovanú demisiu prijal a poďakoval mu za jeho činnosť v rokoch 1918 – 1920: „Vyhovujem Vašej opätovnej žiadosti, aby ste boli prepustený zo svojho úradu, poverujem Vás však ďalším vedením župy až do príchodu Vášho nástupcu do Lučenca. Pri tejto príležitosti nemôžem opomenúť vysloviť Vám menom vlád Československej republiky svoju vďaku za všetko to dobré, čo ste za svojho úradovania v ťažkých časoch začiatku republiky v prospech štátu vykonali. Práca župana na hraniciach štátu bola veru veľmi obtiažna, vyžadovala mnoho obozretnosti a taktu.“³⁰

Mimoriadne ťažké a zložité obdobie prežíval Lučenec, a s ním aj župan Bazovský utrpel počas vpádu bolševických vojsk veľké straty na majetku, a on sám sa musel spolu s rodinou zachrániť útekou. O skutočných zámeroch Kunovej Maďarskej republiky rád svedčí nielen jeho výzva svetovému proletariátu, ale aj mnoho zachovaných propagačných materiálov a novín. V Lučenci vychádzal *Vörös Újság*, v ktorom okrem bežnej propagandy bolo plno materiálov o tom, ako sa Slovensko znovu pripojí k Maďarsku a obnoví sa integrita Uhorska. Aké vtedy panovali pomery, vidieť z informácie, ktorú redakcii *Slovenského denníka* v Bratislave poslali zo županského úradu v Rimavskej Sobotě po odchode maďarských vojsk.³¹ List (pozri prílohu) približuje udalosti v susednom Gemeri, ale dotýka sa aj Lučenca a okolia. Nástupcom Bazovského vo funkcii župana sa stal Dr. Michal Slávik, advokát z Myjavy. Bazovského v čase jeho odstúpenia vysoko hodnotil aj *Slovenský denník*, podľa ktorého zastával županský úrad v Lučenci od začiatku oslobodenia Novohradskej župy spod panstva maďarského, a za ten čas vykonal veľmi veľa hospodárskej i kultúrnej práce medzi naším ľudom, ako i v odbore administratívnom. Jemu možno ďakovať, mnoho inštitúcií by ináč Novohrad a Lučenec neboli dostali, a ktoré slúžia slovenskej myšlienke. Už o dva roky neskôr však v *Slovenskom denníku* nachádzame materiály, ktoré sa veľmi kriticky vyslovujú o Bazovskom, označujú ho za národnárskeho nespokojenca a politického kramára.³² Anonymný autor článku o Bazovskom, píše, že politickým „kramárom“ bol nazvaný údajne ešte pred prevratom. Po prevrate sa stal členom Národného zhromaždenia a potom aj županom v Lučenci, lebo vtedy sa uplatňovala zásada, že treba odpustiť každému jeho poklesky, ak je predprevratový Slovak. Ako župan bol vraj horlivým stúpencom československej vzájomnosti, písal do pražských denníkov všetkých strán, zaliečal sa všetkým stranám „len aby (sa) oddialili od jeho pokleskov a prijali ho do svojho lona. Bazovský totiž stojí čo stojí chcel v republike robiť politickú kariéru“. Pretože videl, že v strane národnej a národnorolníckej ho pridobro poznajú – „nepchal sa tam“. Šiel medzi sociálnych demokratov. Na istý čas bol príslušníkom Československej sociálnej demokracie a uchádzal sa u nej o poslanecký mandát, a svojimi článkami plnil stĺpce *Práva lidu*. Keď i tam prehliadli jeho zámer, mal ambície dostať sa medzi československých národných socialistov, ale ani tam ho nechceli. Takto „vykopnutý“ zo všetkých väčších strán republiky, zaumienil si, že musí zničiť tých, ktorí ho

30 *Slovenský denník*, roč. 3, č. 75, 25. marca 1920, s. 2. Nie je teda presné Dončovej konštatovanie, že Bazovskému sa nedostalo za jeho pôsobenie vďaky. DONČOVÁ, ref. 2, s. 371. Aj keď sa bývalý novohradský župan neskôr sťažoval, že mu štát neuhradil škody, ktoré utrpel počas obsadenia Lučenca maďarskými bolševikmi, Bazovskému sa dostalo aspoň morálnej vďaky, len on o tom pomlčal a zabudol na to. Neskôr sa Bazovský domáhal náhrady škody aj od maďarskej vlády a žiadal o intervenciu rôzne osoby, okrem iných aj L. Steiera, s ktorým udržiaval písomné kontakty, napriek tomu, že tento publicista obhajoval integritu bývalého Uhorska a spolupracoval s irendentou. Svedčí o tom napríklad aj Bazovského list datovaný v Lučenci 30. októbra 1932. Bazovský v ňom vyčísluje škody spôsobené bolševikmi na svojom majetku na 450.000 Kčs. Opis listu je uložený v Slovenskom národnom archíve v Bratislave (ďalej SNA), f. Policajné riaditeľstvo Bratislava, zložka E. Bazovský, šk. č. 844. Pozri aj HOLEC, ref. 1, s. 123.

31 SNA, f. Policajné riaditeľstvo Bratislava, zložka Činnosť KSČ 1919 – 1932, šk. č. 298.

32 Bazovský. In: *Slovenský denník*, roč. 5, 27. júla 1922, č. 167, s. 1.

veľmi dobre poznajú, a mu „zavadzajú“ – podľa tvrdenia anonymného pisateľa článku. Vtedy Bazovský už nebol županom, ale obyčajným advokátom v Lučenci. Vláda ho musela prepustiť, lebo ako župan popáchal veci, ktoré mu síce vyniesli niekoľko miliónov, ale nijako neboli zlučiteľné s povolaním župana a nezrovnávali sa s mravmi poctivého úradníka. Anonym ale tieto Bazovského údajné prehrešky nijako nekonkretizuje.

Napriek vysoko pozitívnemu hodnoteniu Bazovského práce zo strany Vavra Šrobára sa Bazovský neskôr s ním (Šrobárom), rovnako aj s ďalšími bývalými druhmi a spolubojovníkmi, ako bol Hodža, Medvecký a iní, rozišiel³³, a v rôznych novinách, napríklad aj vo svojom týždenníku *Slovenská národná jednota*,³⁴ ktorý vydával v rokoch 1921 – 1924, veľmi nevyberavo až zákerne na nich útočil. Bazovský sa často sťažoval aj na to, že mu československá vláda nekompensovala straty na majetku, ktoré utrpel počas vpádu maďarských boľševikov v máji – júni 1919. Kunovci mu vyrabovali dom a zničili alebo odniesli vnútorné zariadenie a nielen cennejšie predmety, ale aj šatstvo a bielizeň. V okolí Lučenca si boje vyžiadali mnohé obete; straty mali nielen talianski legionári, ale aj domáci pluk z Vysokého Mýta. Hroby padlých sú roztrúsené po celom kraji, niektoré boli sústredené do vojenskej časti cintorína v Lučenci. Na zalesnenom návrší v blízkosti mlyna je aj hrob vojaka Josefa Bednára, ktorý padol v boji s boľševikmi. V roku 1927 odhalili padlým vojacom v Lučenci pomník – dielo sochára legionára Aloisa Vrtiška. Tento pomník, ako jeden z mála legionárskych pomníkov, „prežil“ nielen maďarskú okupáciu v rokoch 1938 – 1944, ale aj komunistickú nepriazeň po februári 1948. V 50. rokoch minulého storočia bola z neho iba odstránená mramorová tabuľka s nápisom, že do pomníka – tak ako to bývalo u legionárskych pomníkov často zvykom – je vložená prst zeme z bojiska pri Zborove.³⁵

Ukrivdený, alebo ukrivdene sa cítiaci Bazovský sa z bývalého stúpenca československej vzájomnosti veľmi rýchlo pretransformoval na zástancu slovenskej autonómie.³⁶ Jeho aktivity sú čoraz podozrivejšie, preto bol od roku 1930 aj policajne sledovaný a v roku 1933 ho

33 Treba však pripomenúť, že Bazovský mal so Šrobárom konflikt už aj dávno predtým – v auguste 1899 na národných slávnostiach v Turčianskom Sv. Martine, kde Bazovský nevyberaným spôsobom zaútočil na hlasistov, ktorým vyčítal odvrátenie sa od domácich tradícií. Hlasisti po tom, ako Bazovský odmietol svoju kritiku odvolať, zhromaždenie opustili a odchádzajúci Šrobár vyhlásil: „Budeme závodit' v práci!“ HOLEC, ref.1, s. 108-109.

34 Všimol si to už Polívka, ktorý o tom napísal: „Dr. Bazovský založil si osobný časopis Slovenskú národnú jednotu, spočiatku smeru nepolitického, ale neskôršie sa vykryštalizovala v prísny smer politický Slovenskej národnej strany ducha autonomistického. A vtedy tam uverejňované boli články veľmi pochybnej hodnoty – tendencie veľice jasnej, nenávisťnej. Najmä vynikala kapitola kurzív: „Na rováš...“ (Je v tom nesmierna ironia, že Čech Polívka použil správne slovenské slovo rováš, ale Bazovský, ktorý mal v každom čísle niekoľko článkov proti Čechom a proti tomu ako počestujú slovenčinu, nazval svoju pravidelnú rubriku českým „Na vrub“... – pozn. F.V.) „Nie je mojím úkolom kritizovať metodu a postup boja za tzv. autonómiu, ale musím bez ohľadu na vedúce osoby a žiaľbohu aj na ich zásluhy v minulosti odsúdiť vtedajší neslušný boj. Smutný, veľmi smutný doklad a v budúcnosti pre historikov veľmi cenný.“ POLÍVKA, ref. 16, s. 81. V tom mal autor pravdu, a Bazovského noviny sú skutočne zaujímavým prameňom pre tých, ktorí by skúmali politický slovník vtedajších čias.

35 Nejde teda o „prst legionára“, ako sa domnieva J. Puntigán vo svojej knihe. A dátum zborovskej bitky, ako aj chybné uvedené dátum odhalenia Vrtíškovho pomníka v Lučenci pre autora predstavoval zrejme nerozlúšiteľný rébus, pretože ich vykladá ako čísla hrobov (!) v Zborove, z ktorých bol prst legionára vyňať... PUNTI-GÁN, ref. 7, s. 79-80. A navyše – legionársky pomník je v maďarskom texte označený ako pomník padlých príslušníkov Maďarskej republiky rád. Tamže. POLÍVKA, ref. 16, s. 68, naproti tomu uvádza aj správny dátum odhalenia legionárskeho pomníka v Lučenci – 19. júna 1927.

36 V Bazovského spomínanom týždenníku *Slovenská národná jednota* sa veľmi často objavuje výraz „čechoróni“, ktorý vytvoril pravdepodobne analogicky k maďarónom.

obvinili z protištátnej činnosti a postavili pred súd³⁷ po tom, čo skoncipoval leták (v tom istom roku) propagujúci požiadavku na založenie Slovenskej národnej rady, ktorá by Slovákov zastupovala aj v zahraničí. V súdnom procese, ktorý sa konal v rokoch 1934 – 1935, mu však žiadne závažné previnenie zrejme nedokázali, lebo Bazovský na rozdiel od svojich spoločníkov odsúdený nebol. Bývalý novohradský župan sa však z procesu nepoučil a vo svojich protičesko-slovenských aktivitách naďalej pokračoval.

Prezídium Krajinského úradu v Bratislave informovalo príslušné orgány v decembri 1937 o Bernolákových oslavách Slovenskej katolíckej jednoty, ktoré sa 21. novembra 1937 uskutočnili vo Viedni. Na uvedených oslavách sa rokovalo aj o memorande, ktoré pripravoval František Jehlicska (písaný aj ako Jehlička), a ktoré malo byť spolu s podpismi *Ženevskej slovenskej rady* predložené Spoločnosti národov a vládam veľmocí vrátane Poľska. Veľkým počtom podpisov zahraničných aj domácich Slovákov chceli organizátori dokázať, že celý slovenský národ si neželá žiť v spoločnom štáte s Čechmi. Táto nová akcia iredentistu Jehlicsku bola predmetom viacerých porád, ktoré sa ešte predtým uskutočnili tiež vo Viedni, jednak medzi Jehlicskom, Dvorcsákom a ich druhmi a jednak medzi Jehlicskom, Ľudovítom Bazovským a Lajosom Steierom.³⁸ Ako sa však ukázalo neskôr, Bazovskému nešlo o autonómiu Slovákov, ale o pripojenie celého Slovenska k Maďarsku. Predstavoval si to ako akúsi federáciu a dožadoval sa dodržiavania uhorského národnostného zákona z roku 1868, s ktorým, ako bolo uvedené vyššie, mal sám i členovia jeho najbližšej rodiny, napríklad v roku 1909 veľmi negatívne skúsenosti. Naozaj nepochopiteľný postoj... Pritom ešte na začiatku 20. rokov slovenskí ľudáci Bazovského ostro kritizovali a po jeho odstúpení z funkcie novohradského župana sa vyjadrovali, že je to dobre, že už nie je županom, lebo „katoval“ ľud v Novohrade a zarábala veľké peniaze. Bol vraj zadobre s robotníkmi a roľníkmi a tupil kňazov aj prívržencov Slovenskej ľudovej strany.³⁹ Na okraj Bazovského nielen svetonázoru, ale aj celkového rázu jeho osobnosti, treba uviesť, že pochádzal z rodiny evanjelického učiteľa a napriek tomu, že sa sám ako študent v Budapešti hlásil nielen k sociálnej demokracii, ale o sebe vyhlasoval aj to, že je „prívržencom ortodoxno-marxistického nacionalizmu“.⁴⁰ Neskôr mu to však nebránilo, aby sa z pozície veriaceho nielen vyjadroval k rôznym otázkam náboženského a cirkevného života, ale bol aj dozorcom evanjelickej cirkvi a. v. v Novohrade. Známe sú aj necitlivé vyjadrenia Bazovského týkajúce sa maďarskej revízie česko-slovenskej pozemkovej reformy na južnom Slovensku pripojenom po Viedenskej arbitráži k Maďarsku.⁴¹ Je to o to zaujímavejšie, že sa mu za jeho činnosť v prospech Maďarska nedostalo uznania napríklad ani zo strany Advokátskej komory v Balážskych Ďarmotách, ktorá mu v marci 1939 nedala súhlas ani len na zaradenie do zoznamu advokátov v Lučenci.

37 Po krátkej vyšetrovacej väzbe ho pre zlý zdravotný stav prepustili na slobodu a aj súdny proces niekoľkokrát pre ten istý dôvod odročili. Bazovského napokon oslobodili, pretože proti nemu chýbali presvedčivé dôkazy.

38 Štátny archív Bratislava, pobočka Nové Zámky, f. Okresný úrad, kópia dôverného spisu Prezídia Krajinského úradu v Bratislave č. 71.909/1937 prez z 30. decembra 1937.

39 Samotný Bazovský sa o politike ľudákov vyslovoval, že im neverí: „Vy viete, že ja na našich ľudákov neverím a jedinou zárukou len u Martina Rázusa vidím, nie preto, že je luterán, ale že je rozumný luterán a oddaný sluha národu“, napísal Bazovský v liste datovanom v Lubochni 28. júla 1933 nemenovanému profesorovi (išlo s veľkou pravdepodobnosťou o Pavla Németha z Rožnavy). Opis listu je v SNA, f. Policajné riaditeľstvo Bratislava, zložka Ľudovít Bazovský, šk. č. 844.

40 PÍŠCH, M.: *Ohlas ruskej buržoáznodemokratickej revolúcie na Slovensku (1905 – 1907)*. Bratislava 1966, s. 273–274. Citované podľa HOLEC, ref. 1.

41 Bazovský na jednej strane upozorňoval, že je nebezpečné odnímať pozemkové nehnuteľnosti Slovákom a prideľovať ich Maďarom, ale na druhej strane to chápe len ako taktiku a navrhuje počkať do skončenia vojny. Napísal doslovne: „Ak Nemci vyjdú víťazne z vojny a dajú našej vláde voľnú ruku v tomto smere, potom bude možné slovenských kolonistov aj na kól natiahnuť...“ (!) TILKOVŠZKY, ref. 5, s. 190.

Možno aj preto potom Bazovský odišiel dočasne pracovať ako odborný referent menšinového oddelenia a zástupca „slovenského vládneho komisára“ Adolfa Péchánya na Slovenský vládny komisariát, pomocný orgán predsedníctva maďarskej vlády.⁴²

Bazovského správanie na jeseň roku 1938 dokladá aj séria dokumentov Okresného úradu v Lučenci, premiestneného po obsadení mesta Maďarmi v novembri 1938 do neďalekej Lovinobane. Priami svedkovia, bývalí lučenský učiteľia a obyvatelia, vypovedajú o Bazovského aktivitách zápisnične nie veľmi lichotivé skutočnosti.⁴³ V tých pohnutých dňoch čakalo na demarkačnej čiare medzi obcou Vidiná a Lučencom 54 slovenských učiteľov a profesorov, ktorí na pokyn slovenskej autonómnej vlády zostali v Lučenci a v Maďarmi obsadenej časti okresu, aby tam ďalej vyučovali, ale boli odtiaľ vyhostení. Na intervenciu okresného náčelníka boli pre nich vyslané tri vojenské nákladné autá, ktoré ich dopravili do Lovinobane. S niektorými boli narýchlo – keďže v dedine nebolo pre nich ubytovanie a oni museli odcestovať rôznymi spojmi ešte v ten deň na iné miesta – napísané zápisnice o zážitkoch a skúsenostiach na obsadenom území južnej časti Lučenského okresu, ktoré po Viedenskej arbitráži pripadlo horthyovskému Maďarsku. Okresný náčelník v Lovinobani predložil zápisnice Prezídium Krajinského úradu v Bratislave. V materiáloch osobitne upozornil na správanie Ludovíta Bazovského a jeho dvoch synov: „*Dr. Bazovský žil pred obsadením Lučenca už niekoľko mesiacov napred vo svojej vilke v Lubochni a posledné týždne v Bratislave. Do Lučenca sa vrátil tesne pred obsadením mesta aj s dvoma synmi, údajne Ludovítom, advokátom z B. Bystrice a Jánom, advokátom v Bratislave. Ako z uvedených učiteľov viacerí, ale najmä školský inšpektor Michal Sekay pred podpísaným hovorili a ich výpoveď možno pokladať za spoľahlivú, dostavil sa starý Bazovský deň pred obsadením Lučenca k lekárnikovi dr. Vodovi⁴⁴ vyzývajúc ho dôrazne a s hrozbami, aby dal zo svojho domu odstrániť pamätnú tabuľu, ktorá tam bola umiestnená práve na podnet Dra Bazovského z príležitosti 10-ročného trvania republiky na pamiatku prvého slovenského ľudového zhromaždenia, na ktorom o prevrate bola utvorená Slovenská národná rada novohradská v Lučenci.*⁴⁵ *Tohto sa Dr. Bazovský domáhal zrejme preto, lebo na pamätnej doske bolo zvečnené aj jeho meno. Dr. Voda to odoprel urobiť, načo sa Bazovský vzdialil s hrozbou, že to sa Vodovi hrozne pomstí. V noci nato boli Vodovci zburcovaní zo sna ťažkými údermi na stenu ich domu. Chcejúc zistiť, čo sa to robí, vyzreli z obloka a videli tam stáť Bazovského s jeho synmi a na rebríku človeka, bijúceho kladivom do pamätnej dosky, ktorú tým práve rozbíjal. Na druhý deň dostavil sa k lekárnikovi Vodovi kamenár, žiadajúci na ňom Kč. 250,- za odstránenie dosky, čo on odoprel s odôvodnením, aby to zaplatil ten, kto odstránenie dosky nariadil. O krátky čas dostavil sa tam kamenár znovu s Bazov-*

42 HOLEC, ref. 1, s. 128, 131.

43 Dokumenty sú uložené v SNA, f. Prezídium Krajinského úradu, šk. č. 305.

44 Dr. Gustáv Voda, lekárník a významný predstaviteľ kultúrneho, spoločenského a politického života v medzi-vojnovom Lučenci. Tento slovenský národovec, publicista a lekárník sa narodil 3. mája 1886 v Modre. Do Lučenca sa prisťahoval v roku 1920 a otvoril si tam na hlavnej ulici lekáreň Salvator s moderným laboratóriom. Bola to budova, v ktorej bola založená Hornonovohradská SNR. Stal sa váženým mešťanom a o niekoľko rokov aj mešťanom. Aktívne spolupracoval pri založení Slovenského lekárnického múzea v Bratislave. Zomrel 3. júna 1968 v Lučenci. Publikácie: Dejiny lekárnického múzea v Bratislave, Dejiny lekárnictva v Uhorsku. Pochovaný je v Martine.

45 Tabuľa mala nápis: „V tejto budove sa utvorila a zasadala roku 1918 Hornonovohradská Slovenská národná rada za predsedníctva Ludovíta Bazovského, ktorá na ľudovom zhromaždení celého slovenského Novohradu dňa 28. novembra 1918 s oduševnením prijala Martinskú deklaráciu zo dňa 30. októbra a najmä vypovedala odtrhnutie sa od Uhorska a pripojenie Lučenca a Novohradu k Československej republike.“ Odhalil ju v rámci osláv 10. výročia vzniku ČSR v roku 1928 predstaviteľ Matice slovenskej, Jozef Škultéty. Túto tabuľu dal Bazovský v novembri 1938 odstrániť. V roku 1968 bola tabuľa obnovená a pridaný text: „Obnovená s pôvodným textom pri päťdesiatom výročí vzniku našej Republiky.“

ským a Bazovský opäť s hrozbami donútil Vodu aby Kč 250,- zaplatil. Keď sa to stalo, poznamenal Bazovský: 'Gusto, bolo by sa ti zle vyplatilo, keby si nebol zaplatil, ale ešte ani takto nie si bezpečný.' Nato v noci povybíjali Dr. Vodovi obloky.

Uvádzam to obšírnejšie hlavne preto, lebo z okolia Bazovského blízkeho sa vyhostení učiteľia dozvedeli, že mieni odcestovať najprv do Budapešti a potom vrátiť sa k agitačným cestám na Slovensko. „**Kto vrtkavú povahu Bazovského a jeho podvratnú činnosť z posledných rokov pozná, nemôže pochybovať o jeho doterajších zámeroch.**“ (Zdôraznil F.V.) „Tomu naznačujú aj jeho styky s maďarskými politickými činiteľmi...“⁴⁶ Tolko z relácie okresného náčelníka Prezídia Krajského úradu v Bratislave. V zápisnici napísanej 15. novembra 1938 na Okresnom úrade v Lovinobani so školským inšpektorom Michalom Sekayom sa okrem iného zaznamenávajú aj tieto Sekayove slová: „Pred príchodom maďarských vojsk Dr. Ludovít Bazovský st. najal ľudí a v noci rozkázal vylámať pamätnú tabuľu⁴⁷ na dome Dr. Gustáva Vodu zaiste z obavy, keďže na tej tabuli bolo jeho meno. Na druhý deň 11. novembra 1938 sám Bazovský dostavil sa do lekárne Dr. Vodu a vyhrážaním nútil ho, aby zaplatil účet odstránenia tejto tabule.⁴⁸ Podľa ústnych informácií do Lučenca došli sú v Lučenci tzv. szabadsapatok, ktoré chcú napadnúť terajšie hranice republiky...“⁴⁹

Mnohé vypovedá aj zápisnica spísaná s Darinou Viestovou,⁵⁰ bývalou riaditeľkou štátnej meštianskej dievčenskej školy v Lučenci, ktorá okrem iného do zápisnice uviedla: „Pri príchode maďarského vojska chodili po obchodníkoch policajti maďarskí a násilne sa domáhali odstránenia všetkých slovenských nápisov. Hneď v noci po príchode, okolo ½ 2. hod. vytĺkli okná väčšiny tam zostalých Slovákov a Čechov a kde boli spustené žalúzie, veľké kusy tehál a betónu hádzali do nich, aby ich rozbili. Niekde nechali cedulky so šípovými krížmi. Na ulici nedovolili po slovensky hovoriť a okrikovali – vojaci a ľudia vôbec: 'Beszéljen magyarull'! ... Prežívali sme dni veľmi ťažké, nervy máme ešte rozrušené, takže na mnohé si ani už v túto chvíľu nespomínam.“⁵¹

Ďalší vyhnanec, Jaroslav Strnad, cvičný učiteľ Štátneho učiteľského ústavu v Lučenci vypovedal: „Lučenec zmenil sa obratom ruky na šovinistické maďarské mesto, nebolo domu, ani

46 Tamže.

47 Na tabuľu, ktorá zaznamenávala jeho zásluhy a činnosť Hornonovohradskej SNR upozornil sám Bazovský počas svojej vyšetrovacej väzby na jeseň 1933 u Krajského súdu v Bratislave: „...pred prevratom som bol od Maďarov nikdy neslýchaným a nevidaným, ba neuveriteľným spôsobom prenasledovaný... Najmä prenasledovali ma pri založení slovenského peňažného ústavu, potom vtedy, keď som jediný pred prevratom z Lučenca dal svoje deti študovať na českom št. Gymnáziu v Uhorskom Hradišti. 28. novembra 1918 som preto bol na smrť odsúdený poobede, že pred obedom v ten deň na verejnom zhromaždení ako predseda som vyslovil odtrhnutie nášho kraja od Maďarska a pripojenie k ČSR. Táto posledná udalosť je v Lučenci v Masarykovej ulici č. 31 na dome veľkou pamätnou tabuľou zvečnená a vyzdvihnutím môjho mena.“ SNA, fond Policajné riaditeľstvo Bratislava, zložka L. Bazovský – protokoly výpovede z 26. októbra 1933, šk. 844. Tú istú tabuľu dal Bazovský už o päť rokov odstrániť. Nepoznáam žiadny iný prípad, keď by samotný oslavovaný odstraňoval pamätnú tabuľu, ktorá pripomínala jeho činy. Staršie pomníky vždy odstraňovali buďto politickí protivníci, nové režimy, či štátne útvary.

48 Dnes je na mieste, kde stával tzv. Štefánikov dom s uvedenou tabuľou v ulici susediacej s Výstaviskom v Lučenci iná tabuľa, s týmto textom: „Na tomto mieste stál dom, v ktorom býval JUDr. Ludovít Bazovský (22. 7. 1872 – 10. 12. 1958) advokát, organizátor slovenského národného hnutia v Novohrade, zakladateľ a predseda Hornonovohradskej SNR, prvý župan Novohradskej župy a predseda MO Maticy slovenskej v Lučenci. Mesto Lučenec, MO Maticy slovenskej v Lučenci 2007.“ Dom mal názov Štefánikov preto, lebo v ňom býval počas svojej návštevy Lučenca aj M. R. Štefánik, ktorého busta bývala na priecheli budovy. Štefánik bol bratrancom Bazovského manželky Boženy, rod. Fajnorovej. Budova bola prestavbou Výstaviska zbúraná, a tabuľu z roku 1968 sňali a deponovali v Novohradskom múzeu a galérii.

49 Tamže.

50 Viestová bola sesternicou čs. generála Rudolfa Viesta, veliteľa SNP, ktorého nacisti popravili v Berlíne.

51 Tamže.

v bočných uliciach, aby nebol ozdobený riadnou zástavou... Dr. Ľudovít Bazovský st., ktorý predtým už dlhší čas bol mimo Lučenca, tesne pred príchodom Maďarov sa vrátil aj so synmi Ľudovítom a Jankom a vypovedajúci s nimi hovoril v úradovni, kde sa vydávajú pasy. Moju úslužnosť odbil poznámkou, ironicky znejúcou, že na neho sa ohľady nikdy nebrali... Dňa 10. XI. t. r. asi hodinu po príchode vojska do delostreleckých kasární prišiel MUDr. Thomesz⁵² s 3 členmi národnej rady maďarskej a prezeral pivnicu budovy... s tým, že tam majú byť obrazy a mapy, uložené plk. Andělom...“

V ďalších zápisniciach sú tiež zaujímavé svedectvá ďalších učiteľov o pomeroch v tých dňoch bezprostredne po Viedenskej arbitráži, ktoré pripomínajú často scény z českého pohraničia po Mníchove. Učiteľky Mária Kupčoková, Berta Grossová, Helena Glücková a profesor štátneho reálneho gymnázia v Lučenci Milan Štarke poukázali aj na to, že postup slovenských a maďarských orgánov nebol koordinovaný. Slovenská vláda vyzvala učiteľov na obsadzovanom území telegramom, aby zostali na mieste a zabezpečili vyučovanie pre slovenských študentov, ale predstaviteľ maďarského ministerstva školstva Dr. Hives im povedal, že slovenská vláda ich „zaviedla, lebo sa ich chcela zbaviť“. On ich vyháňať ani zdržiatvať nechce, ale očakáva, že odídu sami. Maďarská vláda preberá len stopercentných Maďarov a „pomery v školstve zariadi tak, ako boli pred svetovou válkou...“ (zdôraznil F.V.)⁵³

Pri Bazovského hrobe v Lučenci sú občas pietne akty organizované slovenskými vlastencami, ktoré pripomínajú Bazovského ako národovca a vlastenca. Nemožno proti tomu nič namietat, ak ide o Bazovského činnosť pred prvou svetovou vojnou a počas nej, ale jeho protislovenská a protištátna činnosť v prospech horthyovského Maďarska v mezivojnovom období, a hlavne v rokoch 1938 – 1944, ho diskvalifikujú.

Rozpaky vyvolávajú aj Bazovského listy po roku 1945 adresované Matici slovenskej v Martine, v ktorých sa pokúša vyličiť seba a svoju činnosť počas vojnových rokov ako slovenskému národu prospešnú, a sám seba vychvaľuje ako verného vlastenca, ktorý aj v tých rokoch kupoval slovenské knihy.⁵⁴ Bazovský si pravdepodobne vôbec neuvedomil, že v archívoch sa zachovávajú svedecké výpovede a aj jeho vlastnou rukou písané dokumenty, memorandá, listy a ďalšie písomnosti, ktoré hovoria o niečom celkom inom.

Zráža tiež jeho svedectvo, ktoré po druhej svetovej vojne podal o tom, ako to bolo vlastne s tragédiou Lučenca v rokoch 1848 – 1849, keď si mesto a jeho obyvatelia veľa vytrpeli v bojových operáciách, ktoré sa dotkli veľmi bolestivo aj Lučenca. Zatiaľ čo maďarská aj slo-

52 Je to zrejme ten istý MUDr. Thomesz, na ktorého prípad sa sťažovali maďarskí poslanci v roku 1930 počas návštevy prezidenta T. G. Masaryka v Lučenci. Thomesza predtým zatkli pre podozrenie z vyzvedačstva v prospech Maďarska. Stažovatelia vtedy tvrdili, že zákrok čs. úradov proti Thomeszovi je neoprávnený a že je to lojálny občan ČSR. Je to podivný prípad. V tých časoch tam boli zrejme aj zranení a aj nemocní. Tento lekár (vykonával lekársku prax v Lučenci ešte aj v 60. rokoch minulého storočia a autor si na neho spomína ako na starého na pohľad veľmi dobromyseľného pána) však namiesto toho, aby sa venoval pacientom, považoval za dôležitejšie hľadať v kasárňach akési mapy a plány.

53 Tamže. V súvislosti s núteným odchodom mnohých Slovákov a Čechov z oblastí južného Slovenska, ktoré pripadli po Viedenskej arbitráži Maďarsku, je nesmierne zaujímavý fakt, že z tejto oblasti odchádzali aj mnohí Nemci – väčšinou do pomníčovského Česko-Slovenska. V Lučenci to názorne ukazujú štatistické údaje. Zatiaľ čo v roku 1930 žilo v meste 889 obyvateľov nemeckej národnosti (5,9 percenta zo všetkého obyvateľstva Lučenca), v roku 1941 už tu bolo už len 314 Nemcov (2,1 percenta). Tento fakt presvedčivo dokumentuje pomery v národnostnej politike ako Maďarska, tak aj ČSR. Pozri ÉGER, ref.21, s. 34.

54 Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine (ALU SNK), Starý fond, Listy L. Bazovského, sign. A 64. Bazovského listy Matici inak, domnievam sa, dokladajú aj jeho neschopnosť zorientovať sa v nových udalostiach a vývoji pomerov po roku 1945. Matica po druhej svetovej vojne, kým Bazovský žil (zomrel v decembri 1958), nikdy nezískala také významné postavenie ako v rokoch prvej ČSR či vojnovjej Slovenskej republiky. Z tohto hľadiska boli jeho listy, ktorými sa pokúšal ospravedlniť svoju činnosť počas vojnových rokov, úplne bezpredmetné.

venská historiografia považuje za dokázané, že mesto vypálili ruskí vojaci ako akt pomsty za vyvraždenie ranených ruských vojakov hospitalizovaných v Lučenci,⁵⁵ Bazovský prichádza s vlastným „objavom“ a aj „dovtedy neznámym svedectvom“, že to boli vlastne Maďari, ktorí Lučenec vypálili.⁵⁶ Pravda toto svedectvo si dosť dlho nechával pre seba takpovediac „v šuplíku“ a vytiahol ho na svetlo sveta až po druhej svetovej vojne, keď už zase raz bolo všetko predbežne jasné... Jednoducho zase sa snažil zabezpečiť pre každý prípad a ospravedlniť svoju inak neospravedlniteľnú činnosť.

NA ZÁVER

V štúdiu sú citované novoobjavené, doteraz nepublikované materiály, tak z obdobia tesne po prvej svetovej vojne, ako aj z prvých dní obsadzovania južného Slovenska maďarským vojskom po Viedenskej arbitráži. Tieto doklady ukazujú zložitú osobnosť JUDr. Ludovíta Bazovského, ktorý má pre Slovákov v Novohrade v čase pred prvou svetovou vojnou až do roku 1920/1921 pozitívny význam ako slovenský národovec a podporovateľ šírenia slovenských kníh a časopisov. Neskôr sa však zapojil do až prehnanej kritiky pomerov v Československu z pozícií krajných autonomistických postojov, ktoré ho priviedli až na celkom opačnú stranu barikády – medzi maďarských revizionistov a iredentistov. Bazovský – ako to dokladajú aj materiály z jeho policajného sledovania, sa v 30. rokoch dopúšťal protinárodnej a protištátnej činnosti, ktorú financovalo horthyovské Maďarsko. Plne sa to prejavilo najmä v rokoch 1938 – 1944. Napriek tomu, že Bazovský vedel napríklad vystúpiť proti pripravovanej protizidovskej legislatíve v Maďarsku – nie je však jasné, nakoľko vážne a úprimne to myslel a ani jeho motivácia – jeho iné stanoviská ukazujú skôr jeho politický oportunistus a snahu ťažiť zo vzostupu nacistického Nemecka. Už v čase bezprostredne po prijatí Mníchovskej dohody vyčítal Maďarsku jeho údajnú „váhavosť a nechotu“ plne sa angažovať na strane Hitlera, čo podľa Bazovského bola chyba, lebo v opačnom prípade, by Maďarsko bolo bývalo získalo celé Slovensko. Po druhej svetovej vojne sa Bazovský opäť navonok zmenil. Tvrdil, že zostal aj vo vojnových rokoch dobrým slovenským vlastencom a snažil sa vykreslovať svoju vtedajšiu činnosť ako prospešnú Slovákom, čo je však v priamom rozpore s dochovanými archívnymi prameňmi a aj svedectvom väčšiny ľudí, ktorí ho osobne poznali.

PRÍLOHA

Aké vtedy panovali pomery, vidieť z informácie, ktorú redakcii Slovenského denníka v Bratislave poslali zo županského úradu v Rimavskej Soboty po odchode maďarských vojsk.⁵⁷ List opisuje udalosti v susednom Gemeri, ale dotýka sa aj Lučenca a okolia.

Pisateľ informuje, že bolševické vojská, príduc do Rimavskej Soboty, usilovali sa zariadiť čo najlepšie. Pri zrážkach v Rimavskej doline vyhorel aj rímskokatolícky kostol v Hrachove a celá dolina utrpela značné škody. Na Tisovec striedali Maďari bez príčiny a mnoho domov bolo kanonádou poškodených. Bolševici sa údajne chceli na tomto prebudenom slo-

55 Museli to byť apokalyptické scény. Príslušníci maďarskej gerily prepadli a povraždili ranených ruských vojakov a dôstojníkov, ktorých Rusi zanechali v Lučenci. Keď sa to Rusi dozvedeli, o niekoľko dní vyslali do Lučenca trestnú výpravu. Obyvatelia mesta museli najprv holými rukami na cintoríne vyhrabať telá zabitých Rusov, umyť ich, obliecť a potom ich slušne aj s cirkevnými obradmi pochovať. Mesto bolo následne nielen vyrabované a vypálené, ale ešte mu uložili aj obrovskú kontribúciu, ktorú mesto a jeho nešťastní obyvatelia neboli schopní splniť. Mesto malo Rusom odovzdať 27.000 veľkých chlebov, 100 q slaniny, 100 volov, 100 siah dreva, 50.000 balíkov sena, 20 q tabaku, ďalšie potraviny, pálenku, víno a lieh. Ako „odškodnenie“ dostal každý obyvateľ mesta 2 zlatky a čierny chlieb. POLÍVKA, ref. 16, s. 60-61.

56 ALU SNK, Starý fond, Listy L. Bazovského, sign. A 64.

57 SNA, f. Policajné riaditeľstvo Bratislava, zložka Činnosť KSČ 1919 – 1932, šk. č. 298.

venskom mestečku pomstiť. Pisateľ sa ďalej zmieňuje o príslušníkoch bolševických vojsk – nacionalistoch, medzi ktorými boli údajne nacionalisti a aj mnohí Židia a Maďari nielen zo Segedína a Debrecína, ale aj z Bavorska. Autor relácie hovoril údajne s jedným Bavorákom a ten nadával, „že komandá si nerozumejú“. V Revúcej čakali údajne odrodilci bolševikov s maďarskými trikolórami a kvetmi. Jedna žena ich oslovila, aby počkali, že ich chce vyobľúbiť. Jeden sa druhého opýtal: „*Du, was will sie?*“ Po tomto výroku zostali vraj maďarskí gardisti (t. j. Členovia domácej maďarskej národnej gardy) ako obarení a pobrali im trikolóry a sami ich dotrhali. Veľmi zaujímavé sú postrehy očitého svedka o stave a správaní sa vojakov Kunovej armády. Vojsko bolo zle vystrojené a rekvirovalo, čo chcelo. Pobrali všade bicykle, ďalekohľady, množstvo vozov a materiálu. Ženijné trupy vôbec nemali a takéto práce museli pre nich robiť civilní remeselníci zväčša bezplatne a nútene. Zámočníci z Rimavskej Soboty museli zadarmo opraviť most v Janošovciach a aj všetky bicykle. Vojaci sú naučení dobre jesť a tisovské gazdinky by údajne mohli veľa rozprávať, ako Maďari drhli hydinu, rozkazovali si palacinky a dojili kravy. Ich zásada je: čo najviac použiť.

K ženám sa chovajú násilne a boli zaznamenané mnohé prípady znásilnenia. Platili obrovské ceny: za oholenie 25 – 200 korún, za kura 300 korún, takže nikto nemohol nič dostať. Boli opití bolševickými ideami, ale mnohí sa za vlastné výčiny aj hanbili... Dôstojníci sú všetci bývalí aktívni. Nádherne sú vyobliekaní a mužstvo je bosé a dotrhané. Sanitné zásoby nemajú. Dôstojníci pijú celé noci, vojsko nesmie, ale pije každý. Pomer medzi dôstojníkmi a mužstvom nie je dobrý. V bitke pri Tisovci zastrelil maďarský veliteľ niektorých Maďarov za zbabelosť. Titulu nemajú, oslovujú „Parancsnok elvtárs!“ (Súdrh veliteľ). Ale väčšina ich tituluje. Civilná správa sú sami vyvrheli. Toto je príležitosť zbohatnúť. Každý červenný dôstojník, keď sa ožení, vyhladáne si výbavu nejakého „buržuja“ a to si aj vezme. Sudcami boli murári a ševcovia. Podľa doterajších správ zastrelili v Gemeri 7 Slovákov, v Tisovci aj slovenského katolíckeho farára. V Klenovci zastrelili troch Slovákov a nechali ich nepochovaných. V Rimavskej Sobote vyrabovali Slovákov Dr. Zátureckého a statkára Valacha. Pri ústupe rabovali všetko, v Ožďanoch ešte i podlahu vybrali. Do studní hádzali mačky aj R. Sobote aj v Lučenci, kde bolo aj tak nedostatok kvalitnej pitnej vody. Poštové centrály sú preč, telefonické a telegrafické línie po celých kilometroch poškodené. Zobrali telefonické zariadenie vo všetkých úradoch a privátnych domoch, taktiež písacie stroje, zvlášť od advokátov, ktorým kancelárie zavreli alebo zrekvirovali. Odniesli množstvo šatstva. Ženy zo Salgótarjánú chodili s mužmi a odnášali rabované veci. Peštianska luza scelá prišla letovať a vyžila kraj celkom. Obchody z čiastky rozkradli, z čiastky vypredali za biele peniaze. Okolokované peniaze a cennosti pobrali a dali úradom a bankám biele. Mnohokrát i nedali. Všade je silná bolševická propaganda (letáky, plagáty, noviny.)

Ludovít Bazovský (sedí tretí sprava) a generál Šnejdársek v Lučenci (sedí štvrtý sprava)

Uvítanie maďarskej armády v Lučenci 10. novembra 1938 s transparentom „Nech žije Veľké Uhorsko!“

Defilé okupačnej armády v historických uniformách pred kalvínskym kostolom v Lučenci

*Filakovský hrad s nápisom Mindet vissza – „Všetko naspät!“
(Fotografie sú zo zbierky ŠABB LU)*

F. VRÁBEL: MILITÄRISCHE EREIGNISSE IN LUČENEC AN DER WENDE 1918/1919
UND IN SPÄTERE JAHRE IN DER POLITISCHE REFLEXION DES
DR. LUDOVÍT BAZOVSKÝ

Der Verfasser des Aufsatzes behandelt die Militär- und Kriegereignisse 1918/19 und 1938 in der südslowakischen Stadt Lučenec und in ihrer Umgebung im Zusammenhang mit umstrittener Person des Dr. jur. Ludovít Bazovský. Im Aufsatz sind neu entdeckte und bisher nicht publizierte Materialien aus der Nachkriegszeit sowie aus den ersten Tagen nach Wiener Schiedsspruch, als die Südslowakei durch das ungarische Heer besetzt wurde, zitiert. Diese Dokumente zeigen komplizierte Persönlichkeit Bazovskýs, der für die Slowaken in Novohrad bis 1920/21 eine positive Bedeutung als slowakischer Patriot und Förderer der Verbreitung von slowakischen Büchern und Zeitungen hatte. Später als radikaler Autonomist gehörte er zu dem übertriebenen Kritikern der Verhältnisse in der Tschechoslowakei, was ihn schließlich zu ungarischen Revisionisten und Irredentisten führte. Bazovský, wie dies auch aus den Materialien über seine polizeiliche Überwachung zu entnehmen ist, beging eine antinationale und staatsfeindliche Tätigkeit, die von Ungarn finanziert wurde. Dies zeigte sich im vollen Maße besonders zwischen den Jahren 1938 und 1944. Obwohl Bazovský beispielsweise gegen die vorgesehene antijüdische Gesetzgebung in Ungarn auftreten konnte – es ist aber nicht klar, ob er dies ernst und aufrichtig meinte – seine weitere Einstellung bezeugt eher seinen Opportunismus und sein Bemühen aus den Ausstieg NS-Deutschlands etwas für sich zu gewinnen. Bereits unmittelbar nach Münchener Abkommen warf er Ungarn anscheinende „Wankelmütigkeit und ungenügende Bereitwilligkeit“ mit Hitler zusammengehen vor, was Bazovský für einen Fehler hielt, da anderenfalls Ungarn die ganze Slowakei zurückgewinnen werden könnte. Nach dem zweiten Weltkrieg zeigte Bazovský nach außen hin wieder eine Veränderung. Er beteuerte, dass er auch während der Kriegsjahre ein guter slowakischer Patriot blieb und schilderte seine Tätigkeit als slowakenfreundliche, was aber im krassen Gegensatz zu den überlieferten Archivquellen und zu den Zeugnissen der Leute, die ihn persönlich kannten, ist.